

Sí que en diu, en canvi, i és digne d'agraïment, sobre l'objectiu o la finalitat o el sentit de la nostra *Doctrina...*: “obra de carácter eminentemente pedagógico”, amb una primera part dedicada a “los puntos esenciales de la doctrina cristiana”, i una de segona per a “conocimientos rudimentarios de las diversas ciencias y artes cultivadas en su tiempo” (11); res a objectar, però per ventura seria possible de concretar el sentit d'exposició tant de la doctrina cristiana de la primera part, com de les institucions d'ensenyament d'humanitats de la segona: en llegir les successives explicacions m'he preguntat si allò que escriví Ramon Llull per a la formació humana i cristiana del seu fill no incloïa també l'exposició de la manera com cada un dels punts era considerat i traduït en la vida de cada dia; i ací, per donar-ne una mostra només tenim ‘l'embaras du choix’, però podem escollir un dels paràgrafs dedicats a la creació: “D'aquelles coses qui són a l'home pus necessàries ha Déus donada major abundància, així com de terra e d'air, e de foc e de sal e de ferro e de pa e de les altres coses semblants a aquestes”: em permetria de dir que Llull exposa al seu fill allò que constitueix la ‘creació’, en el món mediterrani, en particular a les Illes Balears i Pitiüses i encara més en particular a l'illa Eivissa, la qual, amb la seva proximitat assegurava l'abundància de sal a les Balears, en particular a la de Mallorca; però l'abundància de sal, posem per cas, no devia ésser un element gaire a l'abast de totes les mans (i de totes les butxaques) en les comarques dels Alps, per esmentar un exemple.

Són, certament, de doldre les ensopegades de l'edició Medina, però és sobretot d'agrair la feïnada a la qual l'editor s'ha sotmès en la preparació i publicació del present volum, tan ric en textos fins ara pràcticament inabastables. Moltes i grans gràcies!

Josep Perarnau

ARNALDI DE VILLANOVA, *Tractatus de humido radicali*, edidit Michael R. McVAUGH et praefatione et commentariis instruxerunt Chiara CRISCIANI et Giovanna FERRARI (Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia, V,2), Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona 2010, 640 pp.

Amb aquest, si el signant no s'ha equivocat, ja són catorze els volums de l'AVOMO posats a la mà del possible lector i som informats que cinc d'altres es troben en preparació. Bona ocasió per a manifestar agraïment als quatre membres de la comissió que en nom del Seminarium Historiae Scientiae Barcinonense asseguren amb llur interès la continuïtat de la col·lecció esmentada en el títol; també a la Fundació Noguera, que tot sembla dir-nos que és qui en aquests moments de crisi econòmica fa possible la continuïtat de les edicions.

Encara que només fos pel seu embalum, el llibre que tenim a les mans obliga a no escatimar els reconeixements, sobretot perquè la raó principal no són les 640 pàgines, ans, sobretot, el contingut que aquestes fan arribar al lector, perquè dins aquest volum, ultra els complements diguem-ne ‘menors’ (bibliografia: 573-608), (taula d'antropònims: 611-619), (taula de mots llatins: 621-633) i (taula de volums manuscrits: 635-636), que li completen la vàlua, les dues peces bàsiques del llibre són l'edició crítica del text (273-318) i l'estudi, signat per les dues professores italianes Crisciani i Ferrari, sobre el tema de ‘l'humidum radicale’ en els primers segles de la Baixa Edat Mitjana; en les seves pàgines ens passen davant els ulls una quantitat més que considerable de ‘físics’ (per tant, filòsofs i metges) contemporanis, la doctrina dels quals ens és successivament resumida i ens són posats davant els ulls els fragments textuais que ens la posen a l'abast de la mà. És una satisfacció que s'agraeix el fet que entre aquests no hi manqui el nostre Ramon Llull (378-385) i, per suposat, mestre Arnau de Vilanova, que s'enduu la part del lleó (397-571)

També cal agrair al prof. Michael McVaugh l'haver-nos donat un text de gran netedat i de plaent lectura. A fi que la lloança no pugui semblar acrítica, em limitaré a indicar un parell o

tres de casos, que m'han deixat en dubte: l'‘inveni’ de la pàgina 291, línia 216, no he acabat de veure si no ha de dir ‘inveniri’; a 314, lín. 1080, llegeixo ‘materialium nutrientis’, quan sembla que es tracta dels ‘materials nutrients, i, per tant, ‘materialium nutrientium’; afegiré, encara, perquè no afecta la transcripció, que la frase de la pàgina 285, línies 69-70: “nisi granum frumenti putrescat et moriatur nullum fructum affert” és d'alguna forma copiada de l'*Evangelii de Joan*, XII, 24, i com que, segons el medieval “quod abundat non nocet”, penso que hauria estat millor indicar-ho i donar-nos exactament el text bíblic.

Encara que hom es reconegui llec en la matèria, la lectura tant del text de mestre Arnau de Vilanova com l'estudi de les dues professores italianes ens fa adonar, tan bon punt els capbussem en la lectura, que ens ocupem de temes centrals no sols per a la ciència mèdica d'aleshores, ans per a qualsevol persona humana: la mort i la vida, la joventut i la vellesa, l'allargament de la primera i l'encongiment de la segona, la salut i la mal-Itia i fins i tot temes que hom diria menys importants o més allunyats, però apassionants com la participació dels empelts en les manifestacions vitals d'una planta i els elements que hi ajuden. Fins i tot hi ha moments en què el lector es troba encarat amb pàgines que en el fons ens expliquen allò que aportaven els medievals al descobriment d'avenços actuals de la genètica o com ells empraven els camins que desembocarien en temàtiques dels nostres dies. I així, sabent que l'*humidum radicale* “ideo radicale vocari, quia primum principium et immediatum existit caloris vivifici, qui debetur unicuique uiuenti corpori, in quantum uiuens existit” (284), també podem entendre que la “complexio naturalis... causa est quoquo modo longioris uel breuioris vite” (316, lín. 1146) o que la “mors naturalis poterit retardari” (ibid., lín. 1149-1150).

L'estudi de les professores Crisciani i Ferrari ha estat traduït al català i ocupa tota la primera part del volum, pàgines 13-269; després trobem l'original italià en les pàgines 321-571, que ens introdueixen al tema de l'“*humidum radicale*” en els temps immediatament anteriors a Arnau de Vilanova, amb particular atenció a allò que en digueren els teòlegs i els filòsofs, tant els immediatament anteriors com els contemporanis (332-385), amb particular atenció a l'obra de sant Albert el Gran (385-391) i a les darreres aportacions (396) entre les que no manquen les de Ramon Llull (393, nota 109), on ens assabentem que el pinyol del problema és el de la relació “tra l'umido radicale e quello spermatico” (391) i més en concret les preguntes de si l'“*humidum radicale*” es pot restablir o restaurar per mitjà de l'alimentació, de per què l'organisme no pot restaurar la pèrdua de l'“*humidum*” esmentat, i la de per què el dit “*humidum radicale*” pot ésser accidental i supreflu en l'organisme engendrant i és, en canvi, i seria essencial i, doncs, radical, per a l'engendrat (392).

A partir del tema de l'“*humidum radicale*” l'estudi de les doctores Crisciani i Ferrari ens ofereixen una molt apreciable informació d'alguna de les aportacions de darreries del segle XIII i començaments del XIV sobre les múltiples operacions de l'organisme humà que ja miraven amb ulls crítics les versions que n'havien donades els filòsofs i que s'anirien desplegant fins a la situació actual, fins al punt que més d'un lector possiblement es preguntarà si l'“*humidum radicale*” no fou un precedent de les actuals coneixences sobre l'ADN.

En un punt molt concret és possible que coincideixin i es complementin les aportacions de mestre Arnau de Vilanova, metge, amb les del mateix Arnau, teòleg; em refereixo a la frase transcrita a la pàgina 404, nota 31, en la qual el mestre s'excusa de no haver donada una elaboració més completa del *Commentum super tractatum Galieni de malicia complexionis diverse*, perquè “propter varios labores instancium tribulationum qui studium nostre mentis valde perturbaverunt...”: no sembla que els ‘treballs’ esmentats, que s'han d'entendre en el sentit fort que tradicionalment han tingut els ‘treballs’ en llengua catalana, vinculats a tribulacions, que no li permetien d'ocupar-se amb pau en altres temes, no sembla, dic, que puguin ésser altra cosa que el procés ‘in causa fidei’ que la nit de Nadal a Sant Esteve del 1299 féu caure damunt ell l'Officialis del bisbat de París, procés que s'allargaria a París mateix fins al 12 d'octubre del 1300 i després viatjaria a Roma durant la primavera del 1301 i arribaria al final definitiu després que Bonifaci VIII hagué confirmat la sentència parisenca i d'haver nomenat el nostre mes-

tre arquiatria pontifici; durant l'estiu d'aquell mateix 1301, el mestre, allotjat al castell de La Sgurgola a tocar d'Anagni, propietat dels Gaetani, rematava el *De tempore aduentus Antichristi* i el substituïa per una nova versió inaccessible als inquisidors, la del *De misterio cimbalorum Ecclesiae*, de la qual encarregà dotze còpies, que enviava cofoi des de la Casa del Papa a dotze destinataris de la Mediterrània occidental, sense que ni el *De misterio...* ni les lletres conservessin cap regust de treballs ni tribulacions. El *Commentum...*, sembla, doncs, que si és contemporani dels malsdecap, s'hauria de col·locar els anys 1300-1301.

Un text d'un dels grans mestres medievals, com fou Arnau de Vilanova difícilment es pot agrair com cal, sobretot si arriba acompanyat per pàgines d'altres autors (209-218) i amb una introducció tan enriquidora com la de les dues professoresses Crisciani i Ferrari. A elles i al prof. Michael McVaugh, moltes i grans gràcies!

Josep Perarnau

Rafael CONDE DELGADO DE MOLINA, *De Barcelona a Anagni para hablar con el Papa. Las cuentas de la embajada del Rey de Aragón a la Corte de Bonifacio VIII (1295)* (Fuentes históricas aragonesas, 55), Zaragoza, Diputación Provincial 2011, 232 pp.

Poques etapes en la història de Catalunya deuen ésser tan riques en esdeveniments de primera categoria europea com la que va del 1282, any de les Vespres Sicilianes, al 1294, any del Tractat d'Anagni, que posava fi a les guerres desencadenades per la intervenció del nostre rei Pere el Gran, cridat a Palerm pels sicilians a l'hora de les segones Vespres de Pasqua del 1282. Un cop signat aquell tractat, que imposava la pau, calgué aplicar-lo en tots els plans de la societat, de l'espiritual al polític i a l'econòmic, i per a això era necessari posar-se d'acord amb el papa, en aquells moments Bonifaci VIII, a fi de substituir l'estat de guerra dels darrers dotze anys amb l'estat de pau, el primer pas de la qual consistia, segons imposició del mateix papa, a fer tornar els bel·ligerants a la situació anterior a les Vespres Sicilianes. I això, tant en el pla de la jurisdicció eclesiàstica, suprimint excomunions i d'altres peces canòniques, com en el polític, restablint el regne de Mallorca a les mans del seu Jaume II i retornant la Val d'Aran a la sobirania de la Casa de Barcelona en la persona del nostre Jaume II. Calgué, doncs, una ambaixada al papa que establís en diàleg amb ell els passos, seguint els quals s'havia de normalitzar la situació: una ambaixada que anà per mar, resseguint la costa, per a la qual hom havia preparat una suma de 20.360 sous, que no foren pas suficients per a pagar totes les despeses ocasionades per la dita ambaixada.

Per sort, però, el compte a la menuda de tots els pagaments, amb indicació de les corresponents causes de despesa, s'ha conservat a l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), Reial Patrimoni, Apèndix general, 217, i l'admirat amic Rafael Conde Delgado de Molina n'havia preparada la publicació abans que, per dir-ho amb la fórmula medieval, "fuerit viam universae carnis ingressus", i ara els companys de l'Arxiu Reial l'han posat a l'abast dels estudiosos dins la col·lecció saragossana de "Fuentes Históricas Aragonesas", dins un volum que consta del següents apartats: Introducció (9-41); comptes del tresorer del préstec, Jacme Bos (43-193); complement de vint documents relacionats amb l'ambaixada, datats entre el 28 de febrer del 1295 (en aquell moment, encara 1294) i el 10 de desembre del mateix 1295 (194-205), taula de persones (207-217); i glossari de mots (219-223).

L'amic Conde tingué una gran condícia a presentar una transcripció dels comptes amb una fidelitat total, però el lector no pot reprimir la sensació que el darrer repàs de les proves fou encomanada a algú que no podia pas respondre de la correcció de les transcripcions llatines; en posaré tres casos, que de cap manera no pretenen d'ésser la totalitat dels possibles, ans només anotats de passada: "dicimis" per "dicimus" a la pàgina 205, nota 20, línia 1; "Johannes" per "Johannem" a p. 13, nota 11, línia 3; "ar" per "ac" a p. 12, nota 7, línia 2. Ho sento molt i